

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

شناخت نظام مالی اسلامی

نویسنده:
محمد ایوب

مترجمان:
حامد تاجمیر ریاحی
علی راه نشین

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

دانشگاه امام صادق (ع)

سازمان بورس و اوراق بهادار

شناخت نظام مالی اسلامی ■ مؤلف: محمد ایوب ■ مترجمان: حامد تاجمیر ریاحی - علی راه‌نشین
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) و سازمان بورس و اوراق بهادار ■ نمایه‌سازی: رضا دبیا
چاپ اول: ۱۳۹۲ ■ قیمت: ۲۵۵۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۷۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: هوشنگی
■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۹۲-۴

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: ایوب، محمد، ۱۹۴۲ - م.

Ayoob, Mohammed

عنوان و نام پدیدآور: شناخت نظام مالی اسلامی / نویسنده محمد ایوب؛ مترجمان حامد تاجمیر ریاحی، علی راه‌نشین.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۸۵۶ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۹۲-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: Undrestanding Islamic finance, 2007.

موضوع: امور مالی -- کشورهای اسلامی

موضوع: امور مالی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: اسلام و اقتصاد

شناسه افزوده: تاجمیر ریاحی، حامد، ۱۳۶۲ - مترجم

شناسه افزوده: راه‌نشین، علی، ۱۳۶۴ - مترجم

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۹ش۹/الف/۴/۱۸۷ HG

رده بندی دیویی: ۹۱۷۶۷/۳۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۲۶۶۱۰

فهرست مطالب

سخن ناشران	۲۱
مقدمه مترجمان	۲۳
پیشگفتار	۲۷
مقدمه نویسنده	۲۹
بخش اول: اصول	۳۵
فصل ۱. مقدمه	۳۷
۱-۱. طرح اقتصادی در چارچوب نئوکلاسیک	۳۷
۲-۱. بدهی متعارف: دستورالعملی برای استثمرار	۳۹
۳-۱. رشد به خودی خود نمی تواند به عدالت اجتماعی اقتصادی منجر شود	۴۳
۴-۱. فعالیت های رفاه اجتماعی کشورها	۴۵
۵-۱. مقصّر اصلی	۴۶
۶-۱. نیاز کنونی	۴۷
۷-۱. اقتصاد و دین	۴۸
۸-۱. اصول اسلامی می توانند تفاوت ایجاد کنند	۵۱
۹-۱. تنظیم کسب و کار و تجارت	۵۳
۱۰-۱. مالی اسلامی در حال عبور از نقطه های عطف مهمی است	۵۶
۱۱-۱. آیا اقتصاد اسلامی برای نیل به اهداف می تواند مؤثر باشد؟	۵۸
۱۲-۱. در مورد این کتاب	۶۰

فصل ۲. ویژگی‌های متمایز نظام اقتصاد اسلامی.....	۶۵
۱-۲. مقدمه.....	۶۵
۲-۲. شریعت اسلامی و اهداف آن.....	۶۵
۱-۲-۲. منابع عقاید شریعت.....	۶۶
۲-۲-۲. اهداف (مقاصد) شریعت.....	۶۷
۳-۲. چرا اقتصاد اسلامی را مطالعه می‌کنیم؟.....	۷۱
۱-۳-۲. نقش اقتصاد اسلامی.....	۷۵
۴-۲. اقتصاد اسلامی چگونه باید باشد؟.....	۸۰
۱-۴-۲. تعریف اقتصاد اسلامی.....	۸۲
۵-۲. ملزومات اقتصاد اسلامی.....	۸۴
۱-۵-۲. مالکیت منابع و حقوق مالکیت.....	۸۵
۲-۵-۲. رویکرد رفاه اسلامی.....	۸۷
۳-۵-۲. عوامل تولید.....	۸۹
۴-۵-۲. آزادی محدود شده فرد.....	۹۲
۵-۵-۲. لیبرالیسم در برابر مداخله دولت.....	۹۳
۶-۲. خلاصه.....	۹۸
فصل ۳. ممنوعیت‌های اساسی و اخلاق تجاری در اقتصاد و مالی اسلامی.....	۱۰۱
۱-۳. مقدمه.....	۱۰۱
۲-۳. تحریم‌های اصلی.....	۱۰۲
۱-۲-۳. ممنوعیت ربا.....	۱۰۲
یکم. تحریم ربا در قرآن و سنت.....	۱۰۳
دوم. ربای قرضی.....	۱۰۷
سوم. چگونگی تشخیص آن.....	۱۰۸
چهارم. بعضی از برداشت‌های غلط.....	۱۱۱
پنجم. ربا در فروش / مبادلات ارزی.....	۱۱۵
ششم. معنای ضمنی لغت ربا.....	۱۱۶
هفتم. منع ربا در مذاهب الهی دیگر.....	۱۱۸
هشتم. دلایل اصلی منع بهره.....	۱۲۰
نهم. ربا و پرداخت عوامل دیگر.....	۱۲۴
۲-۲-۳. منع غرر.....	۱۲۵
۳-۲-۳. ممنوعیت میسر یا قمار (بازی‌های شانسی).....	۱۳۱

فهرست مطالب □ ۷

۱۳۵.....	۳-۳. هنجارها و اخلاق تجاری
۱۳۶.....	۳-۳-۱. عدالت و معامله منصفانه
۱۳۷.....	یکم. صداقت و نجابت
۱۳۹.....	دوم. منع نجاش
۱۳۹.....	سوم. منع خلبه (بازاریابی گمراه کننده)
۱۴۰.....	چهارم. آشکارسازی، شفافیت و تسهیل بازرسی
۱۴۱.....	۳-۳-۲. اجرای تعهدات و پرداخت بدهی‌ها
۱۴۱.....	۳-۳-۳. همکاری متقابل و رفع گرفتاری در زندگی
۱۴۲.....	۳-۳-۴. داد و ستد آزاد و قیمت گذاری منصفانه
۱۴۴.....	۳-۳-۵. آزادی از ضرار (ضرر و زیان)
۱۴۵.....	۳-۴. خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۴۹.....	فصل ۴. فلسفه و ویژگی‌های مالی اسلامی
۱۴۹.....	۴-۱. مقدمه
۱۵۰.....	۴-۲. فلسفه مالی اسلامی
۱۵۲.....	۴-۲-۱. اجتناب از بهره
۱۵۳.....	۴-۲-۲. اجتناب از غرر
۱۵۳.....	۴-۲-۳. اجتناب از قمار و بازی‌های شانسی
۱۵۴.....	۴-۲-۴. اصول مالی جایگزین
۱۵۷.....	یکم. تضمین و وثیقه
۱۵۷.....	دوم. نقد شونددگی
۱۵۷.....	۴-۲-۵. سودهای معتبر در سرمایه‌گذاری
۱۵۸.....	یکم. همه بازدهی‌های از قبل ثابت شده ربا نیستند
۱۶۰.....	دوم. نرخ‌های متغیر در سرمایه‌گذاری‌ها
۱۶۱.....	سوم. نرخ‌های معیار
۱۶۲.....	۴-۲-۶. استحقاق سود با ریسک و مسئولیت
۱۶۴.....	۴-۲-۷. بانک‌های اسلامی با کالا معامله می‌کنند نه با پول
۱۶۶.....	۴-۲-۸. شفافیت و مستندسازی
۱۶۷.....	۴-۲-۹. ریسک‌های اضافی بانک‌های اسلامی
۱۶۹.....	۴-۳. بدهی در برابر سرمایه
۱۷۱.....	۴-۴. بانک‌داری اسلامی: تجارت در برابر خیرخواهی
۱۷۲.....	۴-۵. قوانین مبادله
۱۷۶.....	۴-۶. ارزش پول در اقتصاد اسلامی

- ۷-۴. پول، سیاست پولی و مالی اسلامی ۱۷۸
 ۱-۷-۴. وضعیت پول کاغذی ۱۷۸
 ۲-۷-۴. خرید و فروش ارز ۱۷۹
 ۳-۷-۴. خلق پول از دیدگاه اسلامی ۱۸۱
 ۴-۷-۴. نوسان نرخ پول و تسویه قرض‌ها ۱۸۴
 ۸-۴. خلاصه ۱۸۷

بخش دوم: مبانی عقود مالی اسلامی ۱۹۳

فصل ۵. قانون اسلامی قراردادها و معاملات تجاری ۱۹۵

- ۱-۵. مقدمه ۱۹۵
 ۲-۵. مال (ثروت)، حق استفاده از عین و نمائات و مالکیت ۱۹۶
 ۱-۲-۵. توصیف عبارات و لغات مربوط ۱۹۸
 یکم. میثاق ۱۹۸
 دوم. عهد و وعده ۱۹۹
 سوم. عقد (قرارداد) ۱۹۹
 ۳-۵. چارچوب عمومی قراردادها ۲۰۱
 ۴-۵. عناصر یک قرارداد ۲۰۳
 ۱-۴-۵. ایجاب و قبول: شکل قرارداد ۲۰۳
 ۲-۴-۵. عناصر موضوع مورد بحث ۲۰۶
 یکم. تعیین دقیق موضوع ۲۰۷
 دوم. یقین از تحویل شیء مورد بحث ۲۰۸
 ۵-۵. قوانین جامع برای اعتبار معاملات ۲۰۹
 ۱-۵-۵. رضایت آزادانه متقابل ۲۰۹
 ۲-۵-۵. ممنوعیت غرر ۲۱۰
 ۳-۵-۵. اجتناب از ربا ۲۱۱
 ۴-۵-۵. اجتناب از قمار و میسر (بازی‌های شانسی) ۲۱۲
 ۵-۵-۵. منع قراردادهای متقابلاً مشروط ۲۱۲
 ۶-۵-۵. هم‌خوانی قراردادها با مقاصد شریعت ۲۱۴
 ۷-۵-۵. منافع هم‌راه با مسئولیت ۲۱۴
 ۸-۵-۵. جواز به عنوان یک قاعده کلی ۲۱۵
 ۶-۵. وعده (قول) و موضوعات مربوط به آن ۲۱۵
 ۱-۶-۵. بیعانه (هامش جدیدیت) و عربون ۲۱۸

۲۲۰	۷-۵. انواع قراردادهای
۲۲۱	۱-۷-۵. قراردادهای معتبر
۲۲۲	یکم. قراردادهای با تأثیر فوری یا از یک تاریخ آینده
۲۲۳	دوم. قراردادهای موقوف (معلق)
۲۲۴	سوم. قراردادهای الزام آور (لازم) و قراردادهای غیرالزام آور
۲۲۵	۲-۷-۵. قراردادهای قابل فسخ (فاسد)
۲۲۵	یکم. علل فساد در قراردادهای قابل فسخ (فاسد)
۲۲۸	دوم. بعضی از انواع قراردادهای قابل فسخ
۲۲۹	سوم. وضع شرعی قرارداد فاسد (قابل فسخ)
۲۳۰	۳-۷-۵. قراردادهای باطل
۲۳۱	۸-۵. عقود معاوضه‌ای و عقود غیرمعاوضه‌ای
۲۳۲	۱-۸-۵. عقود معاوضه (قراردادهای مبادله‌ای)
۲۳۲	۲-۸-۵. عقود غیرمعاوضه (تبرع) یا قراردادهای بلاعوض و رایگان
۲۳۳	۳-۸-۵. وضعیت قانونی عقود معاوضه‌ای و عقود غیرمعاوضه‌ای
۲۳۴	۹-۵. قراردادهای مشروط یا معلق
۲۳۶	۱۰-۵. خلاصه
۲۳۹	فصل ۶. داد و ستد در قانون تجارت اسلامی
۲۳۹	۱-۶. مقدمه
۲۴۰	۲-۶. بیع - مبادله ارزش‌ها
۲۴۳	۳-۶. جنبه‌های قانونی داد و ستد
۲۴۴	۱-۳-۶. داد و ستد (منفعت) در برابر بهره: حلت در برابر حرمت
۲۴۶	۴-۶. انواع بیع
۲۴۶	۵-۶. نیازهای یک قرارداد فروش معتبر
۲۴۸	۱-۵-۶. موضوع قرارداد فروش
۲۵۳	۲-۵-۶. قیمت‌ها و حاشیه سود
۲۵۵	۳-۵-۶. قیمت‌های نقدی و اعتباری
۲۶۰	۶-۶. درگیر شدن در فروش‌ها
۲۶۱	۷-۶. غرر، یکی از علل تحریم فروش‌ها
۲۶۳	۸-۶. فروش‌های مشروط و «دو معامله در یک فروش»
۲۶۵	۹-۶. بیع العربون (پیش پرداخت فروش)
۲۶۷	۱۰-۶. بیع الدین (فروش بدهی)
۲۶۹	۱۱-۶. فروش العینه و استفاده از ترندها (حیل)

۲۷۳.....	۱۲-۶. اختیارات در فروش (خیار).....
۲۷۶.....	۱۳-۶. خلاصه.....
۲۷۹.....	فصل ۷. وام و بدهی در قانون تجارت اسلامی.....
۲۷۹.....	۱-۷. مقدمه.....
۲۸۰.....	۲-۷. اصطلاحات توصیف شده.....
۲۸۳.....	۳-۷. غیرقانونی بودن بهره تجاری.....
۲۸۴.....	۴-۷. وام‌دهی و نظام بانک‌داری.....
۲۸۵.....	۵-۷. راهنمایی قرآن کریم در مورد وام‌ها و دیون.....
۲۸۶.....	۶-۷. محتوای وام‌ها.....
۲۸۷.....	۷-۷. فقط بازپرداخت اصل.....
۲۸۸.....	۸-۷. ارزش زمانی پول در وام‌ها و بدهی‌ها.....
۲۸۹.....	۹-۷. دستورالعمل‌هایی برای بدهکار.....
۲۹۰.....	۱۰-۷. دستورالعمل‌هایی برای بستانکار.....
۲۹۱.....	۱۱-۷. حسن القضا (پرداخت مودبانه وام و بدهی).....
۲۹۳.....	۱۲-۷. بخشیدن بخشی از یک وام و تخفیف بازپرداخت.....
۲۹۶.....	۱۳-۷. جریمه بابت نکول.....
۲۹۹.....	۱-۱۳-۷. ورشکستگی بدهکار.....
۳۰۰.....	۱۴-۷. حواله (انتقال بدهی).....
۳۰۲.....	۱۵-۷. ضمانت (کفالت) در وام‌ها.....
۳۰۴.....	۱-۱۵-۷. ریسک و پاداش در رهن.....
۳۰۵.....	۲-۱۵-۷. منافع حاصل از رهن.....
۳۰۷.....	۱۶-۷. بیع الدین (فروش بدهی - ابزارهای بدهی).....
۳۰۸.....	۱۷-۷. تأثیر تورم بر وام‌ها و بدهی‌ها.....
۳۱۲.....	۱۸-۷. خلاصه.....
۳۱۵.....	بخش سوم: مالی اسلامی - محصولات و رویه‌ها.....
۳۱۷.....	فصل ۸. مروری بر مؤسسات مالی و محصولات آن: متعارف و اسلامی.....
۳۱۷.....	۱-۸. مقدمه.....
۳۱۷.....	۲-۸. بانک‌داری چیست؟.....
۳۱۹.....	۳-۸. جایگاه راهبردی بانک‌ها و نهادهای مالی.....
۳۲۱.....	۴-۸. طبقه‌بندی کسب و کار مالی متعارف.....
۳۲۱.....	۱-۴-۸. بانک‌داری تجاری.....

۳۲۱.....	یکم. جنبه سپرده‌ها و تعهدات بانک‌های تجاری
۳۲۲.....	دوم. حساب‌های جاری
۳۲۲.....	سوم. حساب‌های پس‌انداز
۳۲۴.....	چهارم. محصولات با پیش‌پرداخت سود
۳۲۴.....	پنجم. حساب‌های مدیریت وجوه نقد - مدیریت پولی
۳۲۴.....	ششم. جنبه دارایی‌های بانک‌های تجاری
۳۲۶.....	۲-۴-۸. بانک‌داری سرمایه‌گذاری
۳۲۷.....	۳-۴-۸. نهادهای مالی غیربانکی دیگر
۳۲۸.....	۴-۴-۸. بازارهای مالی متعارف
۳۲۹.....	۵-۸. نیاز به بانک‌های اسلامی و نهادهای غیربانکی مالی
۳۳۰.....	۱-۵-۸. ساختار بانک‌داری اسلامی
۳۳۴.....	۲-۵-۸. بانک‌داری اسلامی از جنبه سپرده‌ها
۳۳۵.....	یکم. سپرده‌های جاری
۳۳۵.....	دوم. سپرده‌های پس‌انداز، سپرده‌های سرمایه‌گذاری، سپرده‌های مدت‌دار
۳۳۸.....	۳-۵-۸. ابزارهای سمت دارایی‌ها
۳۳۹.....	یکم. شیوه‌های مالی تجاری، کشاورزی و صنعت
۳۳۹.....	دوم. مالی خانوار، مالی شخصی، بانک‌داری مصرف‌کننده
۳۴۰.....	سوم. عملیات خزانة‌داری، نقدینگی و مدیریت منابع پولی
۳۴۱.....	چهارم. عملیات ارز خارجی
۳۴۱.....	پنجم. مالی بخش دولتی و عمومی
۳۴۲.....	ششم. راه‌کارهایی برای وام‌های خارجی
۳۴۴.....	۶-۸. نتیجه بحث اولویت روش
۳۴۹.....	۷-۸. بانک‌داری سرمایه‌گذاری اسلامی
۳۵۱.....	۸-۸. بازارها و ابزارهای مالی اسلامی
۳۵۳.....	۱-۸-۸. صندوق اسلامی
۳۵۴.....	یکم. مدیریت دارایی از طریق وجوه سهام
۳۵۵.....	دوم. معیار گزینش و پالایش
۳۵۷.....	۲-۸-۸. اصول مربوط به سهام
۳۵۸.....	۳-۸-۸. صکوک سرمایه‌گذاری به عنوان ابزار بازار اسلامی
۳۶۰.....	۴-۸-۸. مبادله در ابزارهای مالی
۳۶۱.....	۵-۸-۸. بازار منابع بین بانکی
۳۶۲.....	۶-۸-۸. بازارهای سلف اسلامی

- ۳۶۵..... ۷-۸-۸. بازار ارز خارجی در چارچوب اسلامی
- ۳۶۶..... ۸-۸-۸. مشتقات و مالی اسلامی
- ۳۷۰..... ۹-۸. خلاصه و نتیجه‌گیری
- فصل ۹. مرابحه و مساومه..... ۳۷۳**
- ۳۷۳..... ۱-۹. مقدمه
- ۳۷۴..... ۲-۹. شرایط بیع معتبر و صحیح
- ۳۷۷..... ۳-۹. مرابحه - بیع الامانه
- ۳۷۷..... ۴-۹. بیع مرابحه در ادبیات متقدم فقهی
- ۳۷۸..... ۵-۹. نیاز به مرابحه
- ۳۷۹..... ۶-۹. شرایط ویژه مرابحه
- ۳۸۳..... ۱-۶-۹. بیع مرابحه و فروش اعتباری (مرابحه مؤجل)
- ۳۸۵..... ۷-۹. ساختارهای ممکن مرابحه
- ۳۸۶..... ۱-۷-۹. خرید و فروش مستقیم توسط مدیریت بانک
- ۳۸۶..... ۲-۷-۹. خرید بانک از طریق شخص ثالث/عامل
- ۳۸۷..... ۳-۷-۹. مرابحه از طریق مشتری به عنوان عامل
- ۳۸۸..... ۸-۹. مرابحه برای خرید کالای سفارش دهنده (MPO)
- ۳۹۰..... ۱-۸-۹. MPO - دسته‌ای از قراردادها
- ۳۹۱..... ۲-۸-۹. قول خرید در مرابحه
- ۳۹۳..... ۳-۸-۹. MPO - مشتری به عنوان نماینده بانک برای خرید و امور مربوط
- ۳۹۵..... یکم. مرحله پیش از قول - تأیید امکانات
- ۳۹۵..... دوم. مرحله قول - توافق تسهیلات مرابحه اصلی
- ۳۹۶..... سوم. درخواست خرید
- ۳۹۷..... چهارم. مرحله وکالت
- ۳۹۷..... پنجم. مرحله خرید
- ۳۹۷..... ششم. صدق عنوان و در دست داشتن دارایی
- ۳۹۸..... هفتم. مرحله انعقاد مرابحه - ایجاب و قبول
- ۳۹۹..... هشتم. تضمین / وثیقه در برابر قیمت مرابحه
- ۳۹۹..... ۹-۹. مسائل مرابحه
- ۴۰۰..... ۱-۹-۹. اجتناب از بازخرید
- ۴۰۰..... ۲-۹-۹. خیار (اختیار فسخ فروش) در مرابحه
- ۴۰۱..... ۳-۹-۹. زمان انعقاد مرابحه
- ۴۰۲..... ۴-۹-۹. نکول‌های مشتریان

۴۰۳	..... ۵-۹-۹. تخفیف پرداخت زودتر از موعد
۴۰۴	..... ۶-۹-۹. تمدید قرارداد در مباحه
۴۰۴	..... ۷-۹-۹. مباحه از طریق سهام
۴۰۵	..... ۸-۹-۹. مباحه کالا
۴۰۵	..... ۱۰-۹. اقدامات احتیاطی در عملیات مباحه‌ای
۴۰۶	..... ۱۱-۹. مساومه (چانه‌زنی بر سر قیمت)
۴۱۰	..... ۱-۱۱-۹. مساومه به عنوان یک روش مالی
۴۱۱	..... ۱۲-۹. خلاصه
۴۱۵	..... فصل ۱۰. فروش‌های سلف: سلم و استصناع
۴۱۵	..... ۱-۱۰. مقدمه
۴۱۵	..... ۲-۱۰. بیع سلم/سلف
۴۱۷	..... ۳-۱۰. منافع سلم و نقش اقتصادی بیع سلم
۴۱۹	..... ۴-۱۰. ویژگی‌های قرارداد سلم معتبر
۴۱۹	..... ۱-۴-۱۰. موضوع سلم
۴۲۱	..... یکم. سلم در (ارز) پول‌های رایج
۴۲۴	..... ۲-۴-۱۰. پرداخت قیمت: سرمایه سلم
۴۲۶	..... ۳-۴-۱۰. مدت و مکان تحویل
۴۲۶	..... ۴-۴-۱۰. خیار در سلم
۴۲۷	..... ۵-۴-۱۰. اصلاح یا بطلان قرارداد سلم
۴۲۸	..... ۶-۴-۱۰. جریمه برای عدم اجرا
۴۲۸	..... ۵-۱۰. وثیقه، گرویی و بدهی ضامن
۴۲۹	..... ۶-۱۰. فروش کالاهای خریداری شده در سلم
۴۳۱	..... ۱-۶-۱۰. راه‌کارهایی برای بازاریابی کالاهای سلم
۴۳۲	..... یکم. قرارداد نمایندگی
۴۳۲	..... دوم. سلم موازی
۴۳۳	..... سوم. گرفتن قول خرید
۴۳۳	..... ۷-۱۰. سلم - سناریوهای پس از انعقاد
۴۳۳	..... ۱-۷-۱۰. عرضه کالاها طبق قرارداد
۴۳۴	..... ۲-۷-۱۰. قصور در عرضه کالاها
۴۳۴	..... ۳-۷-۱۰. عرضه کالاها نامرغوب
۴۳۶	..... ۸-۱۰. سلم مبتنی بر اوراق بهادار - گواهی‌های سلم / صکوک
۴۳۷	..... ۹-۱۰. خلاصه قوانین سلم

۴۴۰	..... ۱۰-۱۰. سلم به عنوان یک روش مالی توسط بانکها
۴۴۱	..... ۱-۱۰-۱۰. ریسک در سلم و مدیریت آن
۴۴۷	..... ۱۱-۱۰. استصناع (سفارش ساخت)
۴۴۷	..... ۱-۱۱-۱۰. تعریف و مفهوم
۴۴۸	..... ۲-۱۱-۱۰. موضوع استصناع
۴۵۰	..... ۳-۱۱-۱۰. قیمت در استصناع
۴۵۱	..... ۴-۱۱-۱۰. تبصره جریمه: تأخیر در وفای به تعهدات
۴۵۲	..... ۵-۱۱-۱۰. الزام آور بودن طبیعت قرارداد استصناع
۴۵۳	..... ۶-۱۱-۱۰. تضمین ها
۴۵۳	..... ۷-۱۱-۱۰. قرارداد موازی - قرارداد فرعی
۴۵۴	..... ۸-۱۱-۱۰. استصناع و قرارداد نمایندگی
۴۵۵	..... ۹-۱۱-۱۰. سناریوی پس از انعقاد قرارداد
۴۵۵	..... یکم. کار در حال پیشرفت
۴۵۶	..... دوم. تحویل و فروش موضوع قرارداد
۴۵۶	..... ۱۰-۱۱-۱۰. پتانسیل استصناع
۴۵۷	..... ۱۱-۱۱-۱۰. مدیریت ریسک در استصناع
۴۶۷	..... فصل ۱۱. اجاره
۴۶۷	..... ۱-۱۱. مقدمه
۴۶۸	..... ۲-۱۱. ضروریات قراردادهای اجاره
۴۶۹	..... ۱-۲-۱۱. مقایسه اجاره و بیع
۴۷۰	..... ۳-۱۱. قوانین حقوقی اجاره
۴۷۳	..... ۱-۳-۱۱. انعقاد قرارداد اجاره
۴۷۳	..... ۲-۳-۱۱. تعیین اجاره
۴۷۵	..... ۳-۳-۱۱. اجاره فرعی توسط مستأجر
۴۷۶	..... ۴-۳-۱۱. وثیقه/ ضمانت در اجاره
۴۷۷	..... ۵-۳-۱۱. مسئولیت های طرفین
۴۷۸	..... ۶-۳-۱۱. پایان/ اصلاح قرارداد و پیامدهای ضمنی آن
۴۸۰	..... ۷-۳-۱۱. قصور در پرداخت اجاره بها
۴۸۰	..... ۴-۱۱. استفاده مدرن از اجاره
۴۸۱	..... ۱-۴-۱۱. اجاره مالی یا خرید اجاره ای
۴۸۲	..... ۲-۴-۱۱. وثیقه یا اجاره مالی
۴۸۲	..... ۳-۴-۱۱. اجاره عملیاتی

۴۸۳.....	۴-۱۱-۴. ارزیابی اجاره‌های متداول از زاویه شرع
۴۸۴.....	۴-۱۱-۵. ترکیب کردن دو قرارداد
۴۸۵.....	۴-۱۱-۶. تکافل / بیمه نمودن هزینه‌ها
۴۸۷.....	۴-۱۱-۵. اجاره‌ی منتهی به تملیک در بانک‌های اسلامی
۴۸۹.....	۴-۱۱-۱. فرایند اجاره منتهی به تملیک
۴۹۳.....	۴-۱۱-۲. مسائل مربوط به استفاده نوین از اجاره
۴۹۵.....	۴-۱۱-۳. واگذاری دارایی‌های اجاره داده شده و به صورت اوراق بهادار درآوردن اجاره‌ها
۴۹۶.....	۴-۱۱-۴. ظرفیت‌های قرارداد اجاره
۴۹۸.....	۴-۱۱-۶. خلاصه رهنمودهایی برای بانک‌داران اسلامی در مورد اجاره
۵۰۷.....	فصل ۱۲. روش‌های مشارکتی: شرکت و انواع آن
۵۰۷.....	۱۲-۱. مقدمه
۵۰۹.....	۱۲-۲. قانونی بودن، اشکال و تعریف مشارکت
۵۱۰.....	۱۲-۲-۱. مشارکت در مالکیت (شرکت الملک)
۵۱۱.....	۱۲-۲-۲. مشارکت در قالب قرارداد (شرکت العقد)
۵۱۵.....	۱۲-۳. قوانین اساسی مشارکت
۵۱۶.....	۱۲-۳-۱. شرایط شرکاء
۵۱۷.....	۱۲-۳-۲. قوانین مربوط به مشارکت در سرمایه
۵۱۹.....	۱۲-۳-۳. رابطه متقابل بین شرکاء و قوانین مدیریت مشارکتی
۵۲۱.....	۱۲-۳-۴. رفتار سود و زیان
۵۲۴.....	۱۲-۳-۵. تضمین‌ها در قراردادهای شراکتی
۵۲۵.....	۱۲-۳-۶. سررسید/ پایان مشارکت
۵۲۸.....	۱۲-۴. مفهوم و قوانین مضاربه
۵۳۲.....	۱۲-۴-۱. ماهیت سرمایه مضاربه
۵۳۳.....	۱۲-۴-۲. انواع مضاربه و شرایط تجارت
۵۳۵.....	۱۲-۴-۳. فعالیت برای مضاربه
۵۳۶.....	۱۲-۴-۴. رفتار سود/ ضرر
۵۳۸.....	۱۲-۴-۵. خاتمه یک قرارداد مضاربه
۵۳۹.....	۱۲-۵. مضاربه متمایز از مشارکت
۵۴۱.....	۱۲-۶. شرکت‌های جدید: شرکت‌های سهامی تضامنی
۵۴۴.....	۱۲-۷. دلالت‌های نوین مفهوم شرکت
۵۴۵.....	۱۲-۷-۱. بهره‌گیری از شرکت در سپرده‌های نظام بانکداری
۵۴۷.....	۱۲-۷-۲. استفاده از شرکت در طرف دارایی‌ها

۵۵۰	۱۲-۷-۳. اوراق بهادارسازی بر اساس شرکت
۵۵۳	۱۲-۸. مشارکت کاهش یابنده
۵۵۷	۱۲-۹. مشارکت کاهش یابنده به عنوان یک روش اسلامی مالی
۵۵۷	۱۲-۹-۱. مشارکت کاهش یابنده در خرید و فروش
۵۵۸	۱۲-۹-۲. روند و مستندسازی در مشارکت کاهش یابنده
۵۶۱	۱۲-۱۰. خلاصه و نتیجه گیری
۵۶۷	فصل ۱۳. بعضی قراردادهای فرعی
۵۶۷	۱۳-۱. مقدمه
۵۶۷	۱۳-۲. وکالت (نماینده‌گی)
۵۶۸	۱۳-۲-۱. انواع وکالت
۵۷۰	۱۳-۲-۲. وکالت الاستثمار
۵۷۱	۱۳-۳. تورق
۵۷۳	۱۳-۳-۱. استفاده از تورق برای مدیریت نقدینگی
۵۷۴	۱۳-۴. جعاله
۵۷۴	۱۳-۴-۱. طرفین جعاله
۵۷۵	۱۳-۴-۲. موضوع جعاله و پاداش
۵۷۶	۱۳-۴-۳. انعقاد قرارداد جعاله
۵۷۷	۱۳-۴-۴. قراردادهای جعاله موازی
۵۷۷	۱۳-۴-۵. فرایند عملی در جعاله توسط بانک‌های اسلامی
۵۷۹	۱۳-۴-۶. بعضی از محصولات مالی اسلامی بر اساس جعاله
۵۷۹	۱۳-۵. بیع الاستجرار (قرارداد عرضه)
۵۸۱	فصل ۱۴. کاربرد سیستم: اصول و روش‌های مالی
۵۸۱	۱۴-۱. مقدمه
۵۸۲	۱۴-۲. توسعه محصول
۵۸۳	۱۴-۲-۱. فرایند توسعه محصول
۵۸۳	۱۴-۳. ماهیت خدمات و تجارت مالی
۵۸۴	۱۴-۳-۱. مدیریت مجموعه‌های سپرده و سرمایه‌گذاری‌ها
۵۸۶	۱۴-۳-۲. انتخاب روش مالی
۵۸۹	۱۴-۳-۳. محتوای مالی
۵۹۰	۱۴-۳-۴. سازگاری با شریعت و کنترل‌های داخلی شرعی
۵۹۷	۱۴-۳-۵. نظارت‌های عملیاتی

۵۹۹.....	۴-۱۴. چشم‌اندازها و مسائلی در زمینه‌های خاص مالی.....
۶۰۰.....	۱-۴-۱۴. مالی سرمایه در گردش.....
۶۰۲.....	۲-۴-۱۴. مالی خرید و فروش توسط بانک‌های اسلامی.....
۶۰۶.....	۳-۴-۱۳. مالی پروژه.....
۶۰۸.....	۴-۴-۱۴. مدیریت نقدینگی.....
۶۰۹.....	۵-۴-۱۴. قراردادهای سلف و معاملات ارز.....
۶۱۳.....	۶-۴-۱۴. مالی مجدد توسط بانک‌های مرکزی.....
۶۱۵.....	۷-۴-۱۴. کارت‌ها: کارت بدهی، کارت خرید، اعتباری و ATM.....
۶۲۳.....	۵-۱۴. رابطه بانک‌های اسلامی با بانک‌های متعارف.....
۶۲۴.....	۶-۱۴. خدمات بانک‌داری اسلامی بر مبنای کارمزد.....
۶۲۴.....	۱-۶-۱۴. پذیرهنویسی.....
۶۲۵.....	۲-۶-۱۴. ضمانت نامه‌ها L/G.....
۶۲۵.....	۳-۶-۱۴. اعتبارات اسنادی L/C.....
۶۲۷.....	۷-۱۴. خلاصه و نتیجه‌گیری.....
۶۲۹.....	ضمیمه: کارکردهای اساسی هیئت مشورتی شریعت با در نظرگیری استاندارد شرعی AAOIFI.....
۶۳۱.....	فصل ۱۵. صکوک و اوراق‌سازی: مسائل اساسی در بازارهای سرمایه اسلامی.....
۶۳۱.....	۱-۱۵. مقدمه.....
۶۳۳.....	۲-۱۵. بازار سرمایه در چارچوب اسلامی.....
۶۳۵.....	۳-۱۵. اوراق‌سازی و صکوک.....
۶۳۷.....	۱-۳-۱۵. طرفین انتشار صکوک و اوراق بهادارسازی.....
۶۴۰.....	۲-۳-۱۵. نهاد واسط با هدف خاص (SPV).....
۶۴۱.....	۳-۳-۱۵. ریسک، تجزیه تحلیل قرارداد و جریان نقدینگی.....
۶۴۲.....	۴-۳-۱۵. مبانی شرعی انتشار صکوک.....
۶۴۶.....	۵-۳-۱۵. طبقه‌بندی‌های صکوک.....
۶۶۱.....	۶-۳-۱۵. قابلیت خرید و فروش صکوک.....
۶۶۳.....	۷-۳-۱۵. مسائلی در شرایط و ساختار صکوک.....
۶۶۵.....	۸-۳-۱۵. پتانسیل صکوک در مدیریت وجوه و توسعه بازار سرمایه اسلامی.....
۶۶۷.....	۴-۱۵. خلاصه و نتیجه‌گیری.....
۶۷۳.....	فصل ۱۶. تکافل: جایگزینی برای بیمه متعارف.....
۶۷۳.....	۱-۱۶. مقدمه.....
۶۷۳.....	۲-۱۶. نیاز به پوشش تکافل.....

- ۱۶-۲-۱. چرا بیمه متعارف ممنوع است ۶۷۵
- ۱۶-۳. مبنای شرعی تکافل ۶۷۸
- ۱۶-۳-۱. هدف اصلی نظام تکافل ۶۸۱
- ۱۶-۴. نظام تکافل چگونه کار می‌کند ۶۸۲
- ۱۶-۴-۱. مدل‌های تکافل ۶۸۴
- ۱۶-۴-۲. مسائلی در مدل مضاربه ۶۸۷
- ۱۶-۴-۳. مسائلی در مدل‌های وکالتی و وکالتی - مضاربه‌ای ۶۸۸
- ۱۶-۵. مقایسه تکافل و بیمه متعارف ۶۸۸
- ۱۶-۶. وضعیت و پتانسیل صنعت تکافل ۶۹۰
- ۱۶-۷. چالش‌های تکافل ۶۹۲
- ضمیمه: فتاوا (نظرات فقهی) در مورد جنبه‌های مختلف بیمه ۶۹۴
- فصل ۱۷. ارزیابی انتقادهای معمول از بانک‌داری و مالی اسلامی ۶۹۷**
- ۱۷-۱. مقدمه ۶۹۷
- ۱۷-۲. تصورات و ایرادات معمول ۶۹۸
- ۱۷-۳. ارزیابی انتقاد مفهومی ۷۰۲
- ۱۷-۳-۱. معنای لغت ربا ۷۰۲
- ۱۷-۳-۲. اجاره سرمایه پولی ۷۰۴
- ۱۷-۳-۳. تورم و بهره ۷۰۶
- ۱۷-۳-۴. ارزش زمانی پول و بانک‌داری اسلامی ۷۰۸
- ۱۷-۳-۵. مطالبه کردن بهره از بدهکاران ثروتمند ۷۱۰
- ۱۷-۳-۶. تفاسیر شرعی مختلف ۷۱۰
- ۱۷-۳-۷. بانک‌های اسلامی از شیوه‌های ایجاد بدهی استفاده می‌کنند ۷۱۲
- ۱۷-۳-۸. نهادهای مالی اسلامی - بانک‌ها یا تجارت‌خانه‌ها؟ ۷۱۶
- ۱۷-۳-۹. آیا بانک‌های اسلامی به عنوان نهادهای رفاه اجتماعی عمل می‌کنند؟ ۷۱۷
- ۱۷-۴. ارزیابی انتقادات در مورد عمل کرد بانک‌داری اسلامی ۷۱۸
- ۱۷-۴-۱. واگرایی بین نظریه و عمل ۷۱۸
- ۱۷-۴-۲. IFIها درآمد بهره را به عنوان سرمایه پایه استفاده می‌کنند ۷۲۰
- ۱۷-۴-۳. تفاوت بین بانک‌داری اسلامی و متعارف ۷۲۱
- ۱۷-۴-۴. تحمیل کردن جرایم به نکول‌کنندگان ۷۳۳
- ۱۷-۴-۵. موجود بودن نقدینگی برای هزینه‌های جاری و کسری مالی ۷۳۵
- ۱۷-۴-۶. تأثیر اجتماعی - اقتصادی نظام بانک‌داری اسلامی کنونی ۷۳۵
- ۱۷-۵. نتیجه‌گیری ۷۳۶

فصل ۱۸. مسیر آینده	۷۳۹
۱-۱۸. مقدمه	۷۳۹
۲-۱۸. دستور کاری برای تصمیم گیران	۷۴۰
۱-۲-۱۸. کشورهای اسلامی و مالی اسلامی	۷۴۳
۳-۱۸. ظرفیت‌ها، مسائل و چالش‌های بانک‌داری اسلامی	۷۴۵
۱-۳-۱۸. ظرفیت‌های قابل گسترش	۷۴۹
۲-۳-۱۸. مسائلی در مالی اسلامی	۷۵۳
۳-۳-۱۸. چالش‌ها	۷۶۶
۴-۱۸. نتیجه گیری	۷۷۴
کلمات اختصاری	۷۷۷
لغت نامه	۷۸۱
منابع و مأخذ	۸۰۱
منابع انگلیسی	۸۰۱
منابع اردو/عربی	۸۰۶
منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر	۸۰۸
منابع پیشنهادی برای تکافل/ بیمه اسلامی	۸۱۱
نمایه	۸۱۳

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم. سوره مبارکه النمل. آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشران

شاید کمتر پدیده‌ای را بتوان در حوزه اقتصاد اسلامی سراغ گرفت که همچون مقوله «مالی اسلامی» طی سالهای گذشته مورد توجه نظری- عملیاتی قرار گرفته باشد؛ تولید انبوه متون و ادبیات مربوط به اصل موضوع «نظام مالی اسلامی»، تنوع گونه‌های پدیدآمده در ذیل این عنوان کلی و رواج گسترده آنها، منجر شده است تا این پدیده به موضوعی مهم در حوزه کلان اقتصاد تبدیل شود و در پی آن فراگیری گسترده‌ای در بطن جامعه نیز بیابد.

مسائل پیش‌گفته، دلالت بر آن دارد که اقتصاد اسلامی نمی‌تواند نسبت به درک، تحلیل و موضع‌گیری در قبال این پدیده ساکت باشد، لذا «مطالعات اسلامی» باید به ارائه دیدگاه پردازد. خوشبختانه این مهم در حوزه‌های مختلف اسلامی انجام شده است و امروزه شاهد عرضه دیدگاههای انتقادی- ایجابی می‌باشیم که به دنبال بیان ماهیت «بازارهای مالی اسلامی» است. دانشگاه امام صادق علیه السلام حسب رسالتی که دارد، با توجه به توان حوزه‌های علمی‌اش تاکنون به اشکال مختلف به این موضوع اهتمام ورزیده است. در این راستا، سه نوع کار در برنامه پژوهشی دانشگاه تعریف شده است: اول. تحقیق و تألیف اثر مستقل با رویکرد شیعی؛

دوم. بررسی انتقادی که در قالب نشست‌های علمی طی دو سال گذشته انجام شده

است؛

سوم. ترجمه دیدگاههای مرتبط برای آشنایی با دیدگاههای علمی - اسلامی که حدود سه عنوان اثر در این خصوص در برنامه پژوهشی دانشگاه قرار دارد و اثر حاضر در این ردیف جای دارد.

آنچه در خصوص ترجمه‌ها درخور توجه می‌نماید، آن است که:

۱. تلاش شده است تا از منابع مهم و دقیق ارائه‌شده توسط کارشناسان اسلامی

برای توجیه استفاده شود؛

۲. این آثار، گرچه عمدتاً بر پایه دیدگاههای اهل تسنن تألیف شده، به دلیل توجه

به مبانی و مواضع مشترک بین اهل تسنن و تشیع، توسط نویسندگان و تحلیلگران

شیعی نیز قابل استفاده است؛

۳. از آنجا که هدف دیدگاههای استدلالی برای رسیدن به ایده‌های نوین است،

حتی نقد دیدگاههای مطرح‌شده در این آثار ترجمه‌ای نیز می‌تواند به توسعه دانش

کمک کند و کمکی برای دیدگاههای دینی است. در همین ارتباط ناشر با آوردن

یادداشت‌هایی تلاش می‌کند تا مواضع مهمی را برای نقد و بررسی معرفی کند.

انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام ضمن عرضه این آثار از مجموعه آثار «نظام مالی

اسلامی» به همه دانشجویان، اساتید و پژوهشگران، پیشاپیش از دریافت دیدگاههای

تکمیلی و انتقادی ایشان استقبال می‌کند و آمادگی خود را برای دریافت و نشر آثاری

مشابه، به ویژه با تأکید به آثار تألیفی بر پایه فقه شیعی، اعلام می‌دارد.

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه مترجمان

سالیان سال است که حرکت به سمت علوم انسانی اسلامی مورد توجه دانشمندان و نخبگان جهان اسلام قرار گرفته است. در این میان اقتصاد و مالی اسلامی به عنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه در جامعه اسلامی مورد توجه ویژه بوده است.

مالی متعارف بر دو مفهوم بازده و ریسک بنا شده است؛ مفاهیمی که با مفاهیم ممنوعه الهی در این حوزه یعنی ربا و غرر متناظر فرض می‌شوند. هر چند که مسائلی همچون ربا، قمار و غیره مسائلی با سابقه تاریخی طولانی هستند و مختص دنیای جدید و تحولات اخیر مالی متعارف نیستند؛ اما پیشرفت‌های مدرن در دانش و ابزارهای مالی اصطکاک و برخورد این دانش را با اصول شریعت مقدس اسلام تشدید نموده است.

پایه‌های نظری اقتصاد و مالی اسلامی بر مبنای نفی ربا، نفی غرر، نفی ضرر و نفی اکل مال به باطل بنا نهاده شده است. فارغ از این که آیا مالی و بانک‌داری متعارف بدون مفاهیمی همچون ربا و قمار قابل تعریف هستند یا نه، بایستی برای پاسخ‌گویی به نیازهای روز جامعه اسلامی در بخش‌های مختلف اقتصادی در مورد مالی، سرمایه‌گذاری، پوشش ریسک‌های مختلف و غیره اقدام به ارائه راه حل‌های نظری و عملی مطابق با شریعت اسلام نماییم. مطمئناً پیش‌برد و توسعه مالی اسلامی، بدون مطالعه و توجه به مالی متعارف امری دشوار و نامعقول به شمار می‌آید. با این وجود باید توجه داشت که مالی اسلامی بایستی بر پایه نیازهای واقعی و مبانی فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و اخلاقی جامعه اسلامی شکل گرفته و توسعه یابد. تقلید و واردات

محصولات و نظرات مالی متعارف بدون توجه به این نیازها و مبانی حتی در صورت تناسب ظاهری با شریعت کاری اشتباه و منجر عواقب خطرناک است.

تاکنون مالی اسلامی کارکرد موفق‌تری در پاسخ‌گویی به نیازهای جوامع مسلمان از خود نشان داده است و این امر نشان از موفقیت تولید علم دینی و اسلامی در این حوزه خطیر و مهم می‌باشد. هر چند که هنوز در شروع این مسیر می‌باشیم و ادامه راه، تلاش‌های مستمر دانشمندان و مدیران مسلمان را می‌طلبد.

کتاب حاضر کتابی جامع از مباحث مختلف در مالی اسلامی و تقابل آن با مفاهیم متناظر در مالی متعارف می‌باشد. کتاب توانسته نمای کلی مطلوبی از نظام مالی اسلامی، تفاوت‌های آن با نظام مالی متعارف و رابطه‌ها و تعارضات طرفین را نشان دهد. همچنین در هر موضوع نظرات مختلف و گاه متعارض موجود در مالی اسلامی بین اندیشمندان و متخصصان مختلف مسلمان، به خوبی و بدون جانب‌گیری و تنگ‌نظری مورد بحث قرار گرفته است.

آنچه در مطالعه این کتاب قابل توجه است نگارش این کتاب بر اساس فقه برادران اهل سنت می‌باشد که خواننده بایستی در بررسی موارد مختلف به آن توجه کافی داشته باشد. در مواردی نظر فقهی امامیه با نظرات بیان شده در کتاب متعارض می‌باشد. با توجه به تخصصی بودن مطالب کتاب از جهت مالی از یک سو و غنای کتاب از جهت پرداختن به مسائل متعدد فقهی از سوی دیگر و به خصوص وجود نظرات فقهی گاهاً متعارض با فقه امامیه، مطالعه این کتاب به دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری آشنا با مباحث و اصطلاحات مالی اسلامی و متخصصان، مجریان و محققان مالی و بانک‌داری که خواهان کسب نظرات اهل تسنن در مورد مباحث مختلف مالی و همچنین تجارب و پیشرفت‌های به وجود آمده توسط ایشان در این زمینه هستند توصیه می‌گردد.

امید است که این تلاش ناچیز مورد قبول حضرت حق تعالی قرار گرفته و مورد نظر و استفاده محققین و باعث پیشرفت‌های بیشتر در مالی اسلامی علی‌الخصوص مالی اسلامی مبتنی بر فقه مقدس اهل بیت علیهم‌السلام گردد.

در پایان ضمن تشکر از زحمات تمامی کسانی که مترجمین را در جهت ترجمه کتاب یاری داده‌اند، به خصوص آقایان مهدی موحدی بکنظر و محمد جواد رضایی که زحمت ویراستاری علمی و ادبی ترجمه به عهده ایشان بوده است و به حق هرگونه حسن ترجمه و برگردان دقیق کلمات تخصصی مرهون لطف و دانش علمی این عزیزان

است؛ این تلاش ناقابل را به محضر مقدس منجی عالم بشریت و محضر معلم اخلاق و استاد بزرگوارمان حضرت آیت‌الله مهدوی کنی و ارواح طیبه شهدای دانشگاه امام صادق علیهم‌السلام تقدیم می‌داریم.

حامد تاجمیر ریاحی^۱
علی راه‌نشین^۲

پیشگفتار

در دهه اخیر، علاوه بر رشد بی سابقه‌ای که در اجرای بانک‌داری و مالی اسلامی دیده می‌شود شاهد رشد وسیعی در مطالعات مالی اسلامی هستیم. به هر حال این کتاب صرفاً ضمیمه دیگری بر ادبیات موجود نیست بلکه دربردارنده تمایزاتی بارز و مشخص است. این کتاب نه فقط نظریه و عمل را در یک جا همراه با مبانی دینی (شریعت) آن مورد مطالعه قرار داده بلکه همچنین یک ارزیابی ناظر به واقع از مواجهه نظریه با عمل را فراهم ساخته است. یکی از ویژگی‌های بارز این کتاب و پوشش خوب آن از نوآوری‌های اخیر در مالی اسلامی است.

مالی اسلامی موضوعی است که امروزه به عنوان یک رشته تحصیلی مجزا شناخته شده و در برنامه‌های درسی دانشکده‌های اقتصاد، تجارت، مالی و مدیریت سازمان‌های آموزش عالی گنجانده شده است. دانشگاه و سازمان‌های زیادی چه در کشورهای مسلمان و هم در کشورهای دیگر به تدریس رشته‌های بانک‌داری و مالی اسلامی مشغولند، اما این برنامه‌های آموزشی در اثر نبود یک متن درسی استاندارد محدود شده‌اند. من با اطمینان می‌توانم بگویم که این کتاب جایگاه یک متن درسی مناسب برای توصیه در سطوح بالاتر از دوره‌های کارشناسی و تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های مربوطه را دارد.

مالی اسلامی هنوز هم موضوع جدیدی است. امروزه علاقه زیادی به تحقیق در جنبه‌های مختلف نظری و عملی آن وجود دارد. دانشجویان اقتصاد و مالی مشتاقانه در جستجوی زمینه‌های بالقوه تحقیق در این رشته تحصیلی سودمند هستند. بنابراین، دانشجویانی که در زمینه اقتصاد اسلامی تحقیق می‌کنند باید مطالعه این کتاب را یک ضرورت تلقی کنند.

نویسنده این کتاب تجربه طولانی تحقیق در بانک حکومتی پاکستان (بانک مرکزی این کشور) را داراست. وی در طول یک دهه اخیر، نقش عمده‌ای در ارتقاء مالی اسلامی این کشور داشته است. وی به علت جایگاهی که در بخش پژوهشی بانک حکومتی پاکستان دارد، از بیش از سیار بالایی در عملیات بانک‌های اسلامی و امکان‌سنجی بقای آن‌ها در رقابت با بانک‌های متعارف این کشور برخوردار است. رویکرد او در ارائه مطالب این کتاب خیلی واقع‌بینانه است. بنابراین، این کتاب، راهنمای مفیدی برای تمام کسانی است که مایل‌اند یک بانک اسلامی تأسیس کرده و یا در نهادهای مالی اسلامی کار کنند.

من به نویسنده و ناشر این کتاب مفید تبریک عرض می‌کنم.

م. فهیم خان
رئیس بخش
موسسه آموزش و تحقیقات اسلامی
بانک توسعه اسلامی
جده، عربستان سعودی

مقدمه نویسنده

دانشمندان اسلامی، روش عمل کرد بانک‌های جدید تجاری را از زمان تأسیس در دنیای اسلام در دهه آخر قرن نوزدهم به گونه‌ای نقادانه مورد بررسی قرار داده‌اند. با گذشت زمان، در بین این دانشمندان اجماعی حاصل شد که اساساً به علت پرداخت و مطالبه سود در وام‌ها و بدهی‌ها این نظام بر خلاف اصول شریعت است. نظر به این که واسطه‌گری مستقیم یا غیرمستقیم بین واحدهای دارای مازاد منابع و کمبود منابع برای تأمین نیازهای رو به رشد جوامع بشری و برای رشد تجارت و صنعت ضروری بود، دانشمندان و اقتصاددانان اسلامی شروع به ارائه الگوهای مفهومی بانک‌داری و مالی به عنوان جایگزین نظام مالی مبتنی بر بهره در اواسط قرن بیستم کردند.

نهادهایی که خدمات مالی اسلامی ارائه می‌دادند در دهه ۱۹۶۰ به طور جداگانه پدیدار گشتند، اما حرکت بانک‌داری و مالی اسلامی با ایجاد بانک اسلامی دبی و بانک توسعه اسلامی مستقر در جدّه در سال ۱۹۷۵ شتاب بیشتری به خود گرفت. در این فرایند تکاملی، الگوی تئوریک اولیه مضاربه دو طرفه به شکل الگویی چند منظوره درآمد و نهادهای مالی اسلامی را قادر ساخت تا با خرید و فروش و اجاره به شرط تملیک کنند، سود بدست آورده و بخشی از آن سود را به پس‌اندازکنندگان یا سرمایه‌گذاران منتقل کنند. برای تکمیل کردن چرخه مالی اسلامی، نهادهایی که خدمات تکافلی را ارائه می‌دادند در سال ۱۹۷۹ به عنوان جایگزین نظام جدید بیمه پدیدار شدند.

همراه با [سیر صعودی] مجادلات [نظری] دانشمندان شریعت، کار خلاق نهادهایی نظیر موسسه آموزش و تحقیقات اسلامی (IRTI) (بانک توسعه اسلامی (IDB)) و صدور استانداردهای شرعی توسط سازمان حسابداری و حساب‌رسی نهادهای مالی اسلامی (AAOIFI) (بحرین)، یک پایگاه اساسی مورد نیاز را برای این رشته مالی نوظهور فراهم ساخت. از سوی دیگر مشارکت نهادهای بانک‌داری تراز اول نظیر HSBC، BNP Paribas

و سیتی گروپ^۱ در دهه ۱۹۹۰ نیروی محرکه‌ای را برای تغییر شکل آن از یک رشته دارای جایگاه کوچک به یک صنعت جهانی فراهم نمود. همچنین تأسیس هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) در ۲۰۰۲، به عنوان یک نهاد تعیین کننده‌ی استاندارد، جاده را برای این که مالی اسلامی یک موضوع قابل قبول جهانی شود هموار ساخته و انگیزه‌ای را برای ارتقاء و معیارسازی عملیات مالی نهادهای مالی اسلامی فراهم ساخت که شامل مشورت‌هایی در بین مقامات قانون‌گذار مربوطه و نهادهای مالی بین‌المللی می‌شد. پدیدار شدن صکوک به عنوان ابزار سرمایه‌گذاری و مدیریت نقدینگی در ۶ سال گذشته نه تنها با هدف کامل کردن چرخه سرمایه‌گذاری در ساختار مالی نوظهور بلکه نیروی محرکه نیرومندی را برای رشد آن، با پتانسیل زیادی که در پیش رو بود فراهم نمود.

پیشرفت‌هایی که به آن اشاره شد آشکار می‌سازد که صنعت مالی اسلامی از نقطه عطف خود که همان پذیرش وسیع‌تر و فزاینده در سطح جهانی است عبور کرده است. تاکنون این توسعه شگفت‌انگیز، وضعیت کنونی و چالش‌های پیش رو برداشت‌های مهمی را برای خبرگان، سیاست‌گذاران و مجریان مالی اسلامی به وجود آورده است. نخست، رشد سریع این صنعت در دهه گذشته، نیاز به کارمندان متعهد، وفادار و از لحاظ حرفه‌ای آموزش‌دیده را برای عملیات بانک‌داری اسلامی افزایش داده است. دوم این که این صنعت، به آن شکلی که پدیدار شده به دلایل نبود آگاهی در بین عموم و به علت این برداشت کلی که بانک‌های اسلامی چارچوبی با اتکا به روش‌های ایجاد کننده بدهی نظیر مرابحه ارائه می‌دهند با چالشی فزاینده مواجه شده است. این چالش ممکن است در تحقق اهدافی که پیشگامان آن برای تغییر نظام مالی مبتنی بر بهره به نظامی که سازگار با اصول شریعت است مفید نباشد.

بانک‌داران، جامعه تجاری، صاحبان صنعت، دانشمندان شریعت و عموم نیاز دارند بدانند که مالی اسلامی چیست، ویژگی‌های آن چیست و چگونه کار می‌کند. مخصوصاً، دانشجویان بازرگانی و مالی، توسعه‌دهندگان این صنعت نوظهور و پرسنل درگیر در عملیات نیاز به آن دارند که اطلاعات مناسبی از اصول مالی اسلامی، نیازهای اساسی روش‌های اسلامی مختلف مالی و این که چگونه می‌توان آن‌ها را در عملیات و خدمات مختلف نهادهای مالی و بانکی به کار گرفت داشته باشند. بنابراین، در دسترس بودن

---

1. citigroup

کتاب جامعی، که دربرگیرنده‌ی همه جنبه‌های نظری و عملی مالی اسلامی باشد، یک پیش‌نیاز برای بانک‌داری و مالی اسلامی در نظر گرفته می‌شود.

در سناریوی بالا، انتشارات جان ویلی و سانز^۱ از من درخواست کرد تألیفی ارائه دهد که بتواند به عنوان یک کتاب درسی برای دانشجویان، بانک‌داران و همه افراد دیگری که بخواهند فلسفه، روش‌ها و ابزار و عملیات بانک‌داری اسلامی و نهادهای مالی را بفهمند مورد استفاده قرار گیرد.

من این تلاش را پذیرفتم و به روی رتوس مطالبی کار کردم که اقتصاد اسلامی را به عنوان اساس مالی اسلامی، اصول مالی اسلامی، ویژگی‌های اساسی قانون تجارت اسلامی، روش‌ها، محصولات و روندهایی که باید توسط نهادهای مالی اسلامی اتخاذ کردند و نقشی که مالی اسلامی می‌تواند در رشد نظام مالی و اقتصادها بازی کند را پوشش دهد. این کتاب بحثی در مورد روش‌های اصلی همراه با روندهایی که نهادهای مالی اسلامی از آن‌ها استفاده می‌کنند یا ممکن است برای تأمین بودجه مشتریان مختلف اتخاذ کنند دارد، که تضمین‌کننده سازگاری با شریعت است. جنبه‌های عملی و عملیاتی سپرده‌گذاری و مدیریت منابع پولی توسط بانک‌های اسلامی را پوشش می‌دهد و شامل مالی در بخش‌های مختلف اقتصاد، مدیریت ریسک، رفتار حسابداری و عمل‌کرد بازارهای مالی اسلامی و ابزار آن‌ها می‌شود که به تفصیل مورد بحث قرار گرفته‌اند.

ناظر بیرونی انتشارات ویلی، در ضمن ارائه نظر کارشناسی خود در مورد نسخه دست‌نویس اولیه، پیشنهاد کرد که فصلی در مورد ارزیابی از انتقادات رایج به بانک‌داری و مالی اسلامی افزوده شود. گرچه چنین بحث‌هایی در جاهای مختلفی از کتاب وجود دارد، اما پوشش همه انتقادات و برداشتهای منفی در مورد اصول عملیات بانک‌های اسلامی در یک فصل در نسخه نهایی به طور امیدوارکننده‌ای به خوانندگان کمک خواهد کرد تا سردرگمی‌شان از بین برود، و علاوه بر این بر ارزش کتاب افزوده شود.

در تهیه این کتاب، من از کتاب‌های قدیمی در فقه اسلامی، مقالات موجود کنونی در مورد بانک‌داری و مالی اسلامی، مصوبات شورای فقه اسلامی سازمان کشورهای اسلامی به عنوان بزرگ‌ترین هیئت دانشمندان شریعت همه کشورهای عمده اسلامی، استانداردهای شریعت به وجود آمده توسط سازمان حسابداری و حساب‌رسی نهادهای مالی اسلامی و احکام و نظرات هیئت‌های شریعت چندین بانک اسلامی استفاده

---

1. John Willy & Sons

کرده‌ام. به خودی خود، این مطالب منعکس‌کننده آراء و نقطه‌نظرات جریان غالب مربوط به اصول نظام مالی اسلامی و نیازهای اساسی شرعی آن‌هاست که در مقیاس وسیع‌تری تحقق می‌یابد و مبناهایی برای روش‌های بانک‌داری اسلامی در خاورمیانه و قسمت‌های مختلف جهان است. در جاهایی نیز نظر اقلیت در مورد بعضی از محصولات گنجانده شده تا تضاربی از آراء را ارائه دهد.

در بین کسانی که منع بهره را می‌پذیرند، دو رویکرد وجود دارد: بر طبق رویکرد غالب، نهادهای مالی اسلامی می‌توانند از هر دو طبقه‌بندی روش‌های اسلامی استفاده کنند، در حالی که بعضی‌ها اعتقاد دارند که بانک‌داری اسلامی در حرف و اساس فقط به معنای معاملات بر اساس شرکت است. در برداشت دوم، مالی اسلامی که اصالتاً یک مضاربه دو طرفه تصور می‌شد، به روش‌هایی برای ایجاد بدهی تبدیل شد که تقریباً شبیه به محصولات مبتنی بر بهره بانک‌ها است، در واقع فعالیت بانک‌های اسلامی، عایدی‌های ثابتی را همچون نظام مبتنی بر بهره به بار می‌آورد. اما بر طبق رویکرد غالب، مسئله انتخاب روش دارای اولویت بر روش‌های دیگر است و مسئله منع روش‌های ایجادکننده بدهی یا بازده ثابت نیست و از این رو نهادهای مالی اسلامی می‌توانند از هر دو روش استفاده کنند منوط به این که قوانین شرعی مربوط به خرید و فروش و معاملات اجاره به شرط تملیک را رعایت کنند و نمایه ریسک پس‌اندازکنندگان، سرمایه‌گذاران و ماهیت کار تجاری و سود دهی گردش وجوه کارآفرینانی که خواستار تسهیلاتی از بانک‌های اسلامی هستند را در نظر داشته باشند.

پیامی که این مولف قصد دارد برساند این است که نهادهای مالی اسلامی باید دقیقاً اصول مالی اسلامی را با الهام از شریعت رعایت کنند فارغ از این که از چه روش‌های مجازی استفاده می‌کنند. به هر حال، این یک حقیقت است که عامل مهم تعیین‌کننده در انسجام عملیات آن‌ها، علاوه بر سازگاری با شرع و توان حرفه‌ای متصدیان آن‌ها، تأثیر احتمالی عملیات بانک‌های اسلامی بر مشتریان و جامعه و اقتصاد است. یک مسئله عمومی که مجریان با آن مواجه می‌شوند این است که آیا بانک‌داری اسلامی رایج خواهد توانست انحرافات ایجاد شده توسط نظام مبتنی بر بهره را حتی در درازمدت از بین ببرد یا نه. از سوی دیگر، نیاز است که نقش روش‌های مشارکتی و سرمایه مبتنی بر دارایی در عملیات بانک‌داری اسلامی بهبود یابد، و از سوی دیگر، سهام‌داران باید آموزش ببینند و آگاه شوند که همه روش‌های اسلامی، اگر توسط بانک‌هایی که شریعت را رعایت می‌کنند به کار گرفته شود، می‌توانند نقش مثبتی در

رشد و شکل‌گیری سرمایه بازی کنند. علاوه بر این، بانک‌داری تنها یک بخش - هر چند راهبردی‌ترین بخش - از نظام کلی مالی و اقتصاد است. سیاست‌های مالی، اعتباری و پولی کشورها تأثیر عمده‌ای بر تجارت بازرگانی مالی در هر اقتصادی داشته است. این فقط نیاز به ایجاد یک پول مبتنی بر دارایی واقعی و ارتقاء خرده‌فروشی و خدمات مالی شرکتی بر اساس انصاف و سهم شدن در ریسک خواهد داشت. بنابراین، به طور کلی برای رشد و توسعه پایدار و فراگیر اقتصادها و رفاه جوامع بشری، نظام مالی مبتنی بر دارایی واقعی با توجه به نیازهای اخلاقی و اجتماعی اقتصادی به تدریج در مقیاس وسیع‌تری باید معرفی گردد.

امیدوارم که تحقیق موجود منبع مفیدی از مطالب برای فهم اصول، روش‌ها و عملیات مالی اسلامی برای کسانی باشد که می‌خواهند چنین اطلاعاتی را داشته باشند، مخصوصاً کسانی که قصد دارند آن را برای فراهم‌سازی راه‌حل‌های سازگار با شریعت برای سرمایه‌گذاران و استفاده‌کنندگان از منابع پولی به کار گیرند.

از خداوند متعال می‌خواهم که این تلاش را که صرفاً برای گسترش دانش و ارتقاء رعایت دستورات شریعت در معاملات اقتصادی و مالی نوشته شده است مورد پذیرش قرار داده، و این کتاب را وسیله‌ای برای اشاعه‌ی مفهوم بانک‌داری و اقتصاد اسلامی قرار دهد، و مرا برای هرگونه خطا و سهو غیرعمدی ببخشد.

محمد ایوب

مدیر آموزش، توسعه و جنبه‌های شرعی

موسسه بانک‌داری و بیمه اسلامی (IIBI)

لندن

بخش اول
اصول